

Український інститут національної пам'яті
Інформаційні матеріали
до 5-річчя звільнення від російської окупації міст східної України
«Вертаємо своє»

Вступні зауваги

Ключові повідомлення

Гасло інформаційної кампанії – «Вертаємо своє»

Тайм-лайн війни

Хроніка звільнення міст

Карта

Звільнення міст у спогадах

Згадаймо Героїв

Вступні зауваги

Більше 5 років триває російсько-українська війна. За оцінками Організації Об'єднаних Націй, вона є одним із найсмертоносніших конфліктів у Європі з часів Другої світової війни. Жертвами російської агресії в Україні стали більше 40 тисяч осіб. Понад 13 тисяч із них загинули. Майже 1,5 мільйона мешканців сходу України вимушено покинули домівки.

У березні–квітні 2014 року російсько-терористичні війська окупували більше семи відсотків нашої території. Вона спустошена та розграбована, як «випалена земля». Тоді здавалося, що ворог має тотальну перевагу, а Збройні Сили України – розвалені й деморалізовані діями вигнаних Революцією Гідності злочинців. Проте українці мобілізували всі ресурси на захист незалежності своєї країни. Протягом червня–липня 2014 року українське військо, що складалось із регулярної армії та добровольчих загонів, зупинило просування окупації та звільнило від бойовиків частину захоплених територій Донеччини та Луганщини.

Звільнення розпочалося 3 червня 2014 року. Підрозділи 25-ї повітряно-десантної, 79-ї, 95-ї аеромобільних бригад і Національної гвардії одночасним ударом із трьох напрямів пішли у наступ і взяли Лиман (тоді ще Красний Лиман) у блокаду. Завдяки маневру на широкому фронті сили АТО вибили російських бойовиків із міста. 4 червня українські військові повністю звільнили Лиман від окупації, а вже наступного дня над міськрадою й управлінням міліції знову майорів український прапор.

Невдовзі українських бійців вітали мешканці Маріуполя, Слов'янська, Краматорська, Северодонецька, Лисичанська і ще десятка населених пунктів Донецької та Луганської областей. Ті, хто побував під окупацією терористів, з полегшенням зустрічали відновлення української влади.

Україна відновила повноцінну життєдіяльність деокупованих міст, сприяла активній інтеграції мешканців у загальноукраїнський інформаційний, культурний та економічний простір. Збройні Сили України від 2014 року забезпечують захист, даючи можливість жителям вільних територій будувати краще майбутнє для своїх дітей. У суверенній Україні.

Пам'ятаймо, російського агресора можуть перемогти лише сучасні та українські по духу Збройні Сили за підтримки сильного громадянського суспільства.

Ключові повідомлення

Влітку Україна вшановує визволителів міст східної України від російської окупації.

У червні 2014-го Україна мобілізувала зусилля військовослужбовців, правоохоронців, добровольців, волонтерів та інших патріотів і зупинила вторгнення російської регулярної армії, зберегла державність.

Протягом червня–липня 2014 року українські війська очистили від агресора значну територію Донецької та Луганської областей. Ми зупинили російський гібридний наступ на сході України.

Наш спротив і війна з російськими окупантами є війною за незалежність та територіальну цілісність Української держави.

Визволення міст сходу України від російського агресора відновило можливості для демократичного розвитку, налагодження повноцінної життєдіяльності міст, активної інтеграції в загальноукраїнський культурний, інформаційний, економічний простір.

Українські по духу і сучасні за стилем управління Збройні Сили можуть перемогти російського агресора. На підтримку їм має стати сильне громадянське суспільство.

Україна не відступиться від головної мети – відновити територіальну цілісність і звільнити усю територію від російських окупантів.

Гасло інформаційної кампанії – «Вертаємо своє»

«Вертаємо своє» – це про повернення територій, людей і свободи на наші землі. Український прапор має майоріти над кожним українським населеним пунктом.

Наше завдання – визволення всіх населених пунктів, які під тимчасовим контролем агресора. Наша мета – відновлення територіальної цілісності України.

Її мають забезпечити боєздатне військо, добровольці, волонтери, кожен, хто щодня допомагає армії і в тилу працює для перемоги. Наша сила – у внутрішній консолідації на основі спільних національних цінностей, передусім поваги до власної держави.

Збройні Сили України розбудовуються і відновлюють українські військові традиції, позбуваються радянського тоталітарного спадку. Тому що російську армію може перемогти лише модерна українська армія.

Розпочавши збройну агресію проти України, Росія порушила норми та принципи міжнародного права, двосторонні та багатосторонні угоди. Такі дії є важким злочином проти миру, який тягне за собою міжнародно-правову відповідальність Російської Федерації як держави та міжнародну кримінальну відповідальність її вищого керівництва.

Ми згадуємо події 5-річної давності, щоб вшанувати вибір відданих Україні чоловіків і жінок. Бо тільки там, де пам'ятають загиблих, будуть ті, хто захищає живих.

Тайм-лайн війни

2014 рік

20 лютого

Розпочалася активна збройна агресія Росії проти України із переміщенням російських військових підрозділів у Криму та в районі Керченської протоки. Ця дата зафіксована на відомчій медалі Міністерства оборони Росії «За повернення Криму». У заяві Верховної Ради України від 21 квітня 2015 року та у Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації» 20 лютого 2014 року визначено днем початку російської агресії.

Лютий–березень

Основний театр конфлікту – Крим. Головні ознаки російської збройної агресії: введення на територію півострова російських військових без розпізнавальних знаків; створення та озброєння іррегулярних формувань найманців із числа місцевих жителів та їх використання разом із особовим складом підрозділів Збройних сил РФ, дислокованих у Криму; встановлення на півострові режиму воєнної окупації.

Квітень–травень

Росія приступила до реалізації плану «Новоросія» та дестабілізації ситуації на сході України: підбурення антиукраїнських протестів, захоплення будівель обласних державних адміністрацій і правоохоронних органів.

14 квітня – виконувач обов'язки Президента України Олександр Турчинов оголосив початок антитерористичної операції із залученням Збройних Сил України.

Контрольовані спецслужбами Російської Федерації озброєні бандитські формування в захоплених адмінбудівлях проголосили створення Донецької, Харківської, Луганської «народних республік». Проведення самозваними лідерами контрольованих РФ угруповань «ДНР» і «ЛНР» фіктивних референдумів про відокремлення від України та оголошення ватажками «ДНР» та «ЛНР» об'єднання у т.зв. конфедеративний союз народних республік – «Новоросію».

Червень

сили АТО розпочали активні дії проти незаконних збройних формувань, провели операції задля звуження кола ізоляції, блокування постачання терористичним угрупованням озброєння, боєприпасів, людських ресурсів, очищення від окупантів українських територій та встановлення контролю над ними.

Червень–серпень

звільнення від російської окупації українських міст: Лимана (4 червня), Маріуполя (13 червня), Щастя (14 червня), Слов'янська, Краматорська, Дружківки, Костянтинівки (5 липня), Бахмута (6 липня), Торецька (21 липня), Авдіївки (30 липня), Красногорівки (1 серпня), Мар'їнки (4 серпня), Попасної (22 липня), Северодонецька, Лисичанська, Рубіжного (24 липня) та інших великих і малих міст, сіл та інших населених пунктів у Луганській та Донецькій областях.

Відновлено контроль над ділянкою у понад 250 кілометрів українсько-російського кордону. До проведення АТО залучено понад 24 тисячі військовослужбовців ЗС України. Вони активно протистояли озброєним терористам і диверсантам. Основні осередки російських окупантів розміщувалися в Донецьку, Луганську, Слов'янську, Горлівці, Макіївці, Сніжному.

У цей період російські окупаційні сили на сході України зазнали значних втрат в особовому складі, озброєнні та військовій техніці. Водночас їх систематично підкріплювали російськими найманцями, військовослужбовцями ЗС РФ, «відправленими у відпустку». У відповідь на успішні дії наших військ Росія почала застосовувати артилерію зі своєї території. На деяких напрямках артилерія перетинала державний кордон і діяла з вогневих позицій на території України.

18–27 серпня

бої в Іловайську (Донецька область). Українські військовослужбовці вперше зіткнулися зі значними регулярними силами російської армії. У районі Іловайська з 24 серпня розташовувалося приблизно 4 тисячі солдатів російської армії у складі 4-х батальйонних тактичних груп, підкріплених підрозділами Сил спеціальних операцій РФ.

5 вересня

підписання Мінської тристоронньої угоди (так званий Мінський протокол) учасниками Тристоронньої контактної групи: послом Гайді Тальявіні (від ОБСЄ), Леонідом Кучмою (від України), послом Російської Федерації в Україні Михайлом Зурабовим (від Росії).

вересень–22 січня 2015 року

бої за Донецький аеропорт

2015 рік

січень–лютий

операція на Дебальцівському плацдармі

12 лютого

узгодження «Комплексу заходів щодо виконання Мінських угод» («Мінськ-2»).

Конфлікт перейшов у стан позиційної боротьби. Періодично фіксуються спроби сепаратистів просунути на підконтрольну українській армії територію. Сторони використовують відносне затишшя для зміцнення позицій і реорганізації збройних сил.

24 вересня

Президент України Указом № 555 увів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». Документ визначає позицію держави щодо причин виникнення, сутності та характеру сучасних воєнних конфліктів, принципів і шляхів запобігання їх виникненню, застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів.

2016 рік**6 червня**

введено в дію Стратегічний оборонний бюлетень України – дорожня карта оборонної реформи на засадах і принципах НАТО (Указ Президента України № 240).

2018 рік**30 квітня**

формат антитерористичної операції змінено на операцію Об'єднаних сил (ООС) відповідно до Закону України «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях».

Щодня на всій лінії протистояння фіксуються артилерійські обстріли, стрілецький вогонь. Гинуть та отримують вогнепальні поранення українські військовослужбовці. Трапляються випадки захоплення їх у полон, де зазнають тортур, знущань, принижень.

Хроніка звільнення міст

4 червня 2014 року

Лиман / Красний Лиман
Донецька область

Сили АТО, залучені до визволення:
25-та ОАеМБр
79-та ОАеМБр
95-та ОАеМБр
НГУ

Сектор “С”

Лиман (на той час – Красний Лиман) був серед перших міст, захоплених бойовиками «ДНР» та російськими окупантами у квітні 2014 року. На в'їзді до міста з'явилися блокпости. У квітні-червні сили АТО блокували основні сили противника у Слов'янську та вели бої поблизу Лиману. Проти бойовиків, зосереджених на залізничній станції Красний Лиман, була застосована авіація. Під час звуження кільця оточення навколо Слов'янська сили АТО визволили Лиман 4 червня. Наступного дня Президент України Петро Порошенко призначив підполковника Костянтина Матейченка головою районної державної адміністрації. 18 лютого 2016 року на виконання декомунізаційного законодавства місто Красний Лиман перейменовано на Лиман.

13 червня 2014 року

Маріуполь

Донецька область

Сили АТО, залучені до визволення:

БПСМОП "Азов"

БПСМОП "Дніпро-1"

1-ша бр. НГУ

79-та ОАєМБр

Сектор "М"

Під час Революції Гідності в Маріуполі сформувалися організовані групи прихильників та противників Майдану. Після втечі з України Януковича учасники Антимайдану виступили проти української влади, а згодом підтримали проголошення так званої «ДНР». У квітні 2014 р. заколотники захопили будівлю міської ради, а 9 травня здійснили збройний напад на міське управління МВС та інші об'єкти силових відомств. Для уникнення ескалації конфлікту 10 травня керівництво АТО вивело з Маріуполя бійців Національної гвардії. 13 червня після ретельного планування сили АТО розпочали операцію з відновлення контролю над містом. Десантники оточили Маріуполь, а вояки добровольчих батальйонів та Національної гвардії увійшли в місто та, долаючи систему саперних загороджень, ліквідували ключові опорні пункти терористів.

14 червня 2014 року

Щастя

Луганська область

Сили АТО, залучені до визволення:

24-й ОШБ "Айдар"

8-й ОПСП

80-та ОАєМБр

128-ма ОГШБр

Сектор "А"

Після проведення так званого «референдуму за незалежність ЛНР» у травні 2014 року проросійські бойовики та російські найманці намагалися окупувати всю Луганську область. Серед захоплених ними міст було і Щастя. Однак українським військовим і прикордонникам вдалося відстояти території північніше Сіверського Донця, Луганський аеропорт та позиції на державному кордоні. Влітку українські збройні сили почали оточувати контрольований бойовиками Луганськ. У межах цієї операції 14 червня військові сектору «А» звільнили місто Щастя, взявши під контроль Луганську ТЕС і два стратегічні мости. Таким чином, було створено плацдарм для наступу на Луганськ із півночі.

5 липня 2014 року

Слов'янськ

Донецька область

Сили АТО, залучені до визволення:
НГУ

80-та ОАеМБр

25-та ОАеМБр

79-та ОАеМБр

95-та ОАеМБр

Сектор "С"

12 квітня 2014 року загін із Росії під командуванням Ігоря Гірка («Стрелкова») захопив Слов'янськ. Наступного дня російські терористи обстріляли співробітників СБУ, на що у відповідь розпочалася АТО на Сході України (2014–2018). Спроби визволити Слов'янськ від окупантів 13 та 24 квітня виявилися невдалі, тому командування АТО розпочало облогу, поступово звужуючи кільце оточення. Основні бої точилися на блокпостах за контроль над комунікаціями. Проти терористів була застосована авіація. 3 травня сили АТО закріпилися на стратегічній висоті Карачун поблизу Слов'янська. 3 червня було знищено укріпрайон бойовиків у Семенівці, а 1–4 липня сили АТО визволили низку передмість, зокрема, Миколаївку. Усвідомивши марність подальшого опору, 5 липня бойовики залишили Слов'янськ та втекли до Донецька.

5 липня 2014 року

Краматорськ

Донецька область

Сили АТО, залучені до визволення:

НГУ

25-та ОАеМБр

95-та ОАеМБр

ЦСО "Альфа" СБУ

Сектор "С"

Краматорськ був захоплений у той самий день, коли й сусідній Слов'янськ, 12 квітня. Нетривалий опір загарбникам чинив тільки міський відділ міліції. Бойовики активно використовували цивільне населення для блокування колон та укріплених позицій українських військових. Ще на початку проведення АТО українські десантники закріпилися на краматорському військовому аеродромі, який став основним опорним пунктом. Бої в околицях Краматорська тривали у травні та червні. Після втечі терористів зі Слов'янська 5 липня, до них приєдналися також окупанти з Краматорська, і місто перейшло під контроль сил АТО.

5 липня 2014 року

Дружківка
Донецька область

Сили АТО, залучені до визволення:
93-я ОМБр
НГУ

**Сектор
“С”**

Угруповання бойовиків «ДНР» з'явилося в Дружківці у квітні 2014 року, однак облоги і бойових дій у місті не відбувалося. Бойовики залишили Дружківку і відійшли до Донецька у той самий день, коли були звільнені Слов'янськ і Краматорськ.

5 липня 2014 року

Костянтинівка
Донецька область

Сили АТО, залучені до визволення:
БОП НГУ "Донбас"
79-та ОАеМБр
95-та ОАеМБр
80-та ОАеМБр

**Сектор
“С”**

28 квітня озброєні бойовики захопили міську раду та відділ міліції Костянтинівки. 4 травня українські військові спробували звільнити місто. З двох вертольотів у Костянтинівці висадився десант сил АТО. Найзапекліший бій тривав за телевежу Костянтинівки. Однак звільнення Костянтинівки відбулося лише через два місяці, коли бойовики «ДНР» втекли до Донецька, так само як зі Слов'янська, Краматорська і Дружківки.

6 липня 2014 року

Бахмут
Донецька область

Сили АТО, залучені до визволення:
3-й ОПСПП,
спецназ ВСП,
79-та ОАеМБр
95-та ОАеМБр
80-та ОАеМБр
БПСМОП "Артемівськ"
БОП НГУ "Донбас"

Сектор "С"

Бахмут (на той час – Артемівськ) був стратегічно важливим пунктом через наявність там складу центру забезпечення бронетанковим озброєнням і технікою, а також бази зберігання стрілецької зброї неподалік у селі Парасковіївка. Хоча проросійські бойовики встановили контроль над міськими органами влади ще у квітні 2014 року, склади з озброєнням і технікою їм захопити не вдалося. Починаючи з 24 квітня, терористи 5 разів атакували склади, застосовуючи танки і міномети. Усі спроби заволодіти військовим майном були відбиті українськими військовими. 4 липня сили АТО здійснили розвідувальний рейд до Артемівська, знищивши штаб бойовиків, а ще через два дні місто звільнене підрозділами Національної гвардії та Збройних сил України. У лютому 2016 р. Верховна Рада України, виконуючи декомунізаційні закони, повернула місту історичну назву – Бахмут.

21 липня 2014 року

Рубіжне
Луганська область

Сили АТО, залучені до визволення:
БПСМОП "Чернігів"
24-й ОШБ "Айдар"
БПСМОП "Луганськ-1"

Сектор "А"

Бойовики «ЛНР» закріпилися у Рубіжному у травні 2014 року 22 травня поблизу міста у засідку бойовиків потрапили вояки 30-ї механізованої бригади Збройних Сил України. В бою було підбито українську військову техніку, загинуло троє бійців і ще п'ятеро дістали поранення. . В ніч на 21 липня сили АТО оточили Рубіжне. Зведена група батальйонів «Чернігів», «Айдар» та «Луганськ-1» закріпилася на території трубного заводу. Після цього сили АТО взяли під контроль будівлі міського відділення міліції та міської ради. На ранок українські військові та правоохоронці завершили зачистку приватного сектору в Рубіжному.

21 липня 2014 року

Торецьк / Держинськ
Донецька область

Сили АТО, залучені до визволення:
73-й МЦСО
140-й ОЦ СпО
34-й БтрО

Сектор “С”

Держинськ (Торецьк) перебував під контролем бойовиків «ДНР» з травня 2014 року. Ключова роль у звільненні міста належала частинам спецпризначення. Зранку 21 липня група морського спецназу в обхід блокпостів бойовиків непомітно зайшла в місто і захопила будівлю міської ради, затримавши терористів, які там перебували. Бойовики заповзялися повернути контроль над центральною адміністративною будівлею Держинська. Однак штурм захлинувся, а обстріл міськради з танків, БМП та ПТУРів не змусив спецназ здатися чи відступити. Ще одна група українських спецназівців ліквідувала кілька позицій бойовиків на в'їздах до міста та зайняла позиції поблизу міськради, наводячи удари артилерії та авіації. Зазнавши значних втрат у людях та бронетехніці, сепаратисти відступили, а після того, як основні українські сили завершили часткове охоплення Держинська, втекли у напрямку Донецька. До вечора 21 липня сили АТО повністю контролювали місто. У лютому 2016 року Верховна Рада України, виконуючи декомунізаційне законодавство, перейменувала Держинськ на Торецьк.

22 липня 2014 року

Сєверодонецьк
Луганська область

Сили АТО, залучені до визволення:
24-та ОМБр
51-ша ОМБр
НГУ
БТрО

Сектор “А”

У травні 2014 року Сєверодонецьк захопили бойовики «ЛНР». Понад два місяці вони тероризували місцеве населення. У липні сили сектору «А» розпочали операцію з визволення Лисичансько-Сєверодонецької агломерації. Після Рубіжного настала черга Сєверодонецька. 22 липня підрозділи Національної гвардії України, Збройних сил України та добровольчих батальйонів атакували збройні формування «ЛНР» з двох боків. У другій половині дня дві колони сил АТО – одна з боку Старої Краснянки, а друга з Варварівки – увійшли в Сєверодонецьк. Під час короткої, але запеклої перестрілки із застосуванням стрілецької зброї, гранатометів, важкої бронетехніки і авіації українські війська визволили місто.

22 липня 2014 року

Папасна

Сили АТО, залучені до визволення:

Сектор "С"

У другій половині липня 2014 року сили АТО розгорнули операції, мета яких полягала у визволенні промислових міст Луганської області. У Бахмуті (Артемівську) батальйону «Донбас» поставили завдання взяти під контроль Попасну. Всього було три штурми міста, і лише третій – вдалий. Першого разу, коли сили АТО намагалися зайти в Попасну з півдня та півночі, українські вояки потрапили у засідку і зазнали втрат. Другий бій також був із жертвами, і довелося відступити. Ситуація змінилася 22 липня, коли українська артилерія завдала потужного удару по укріпленням терористів, крім вогневих точок у житлових будинках. Того дня сили АТО зайшли в Попасну без бою.

24 липня 2014 року**Лисичанськ**
Луганська область**Сили АТО, залучені до визволення:**
95-та ОАеМБр
24-та ОМБр
51-ша ОМБр
БОП НГУ "Донбас"

Сектори "А", "С"

Лисичанськ опинився під контролем бойовиків «ЛНР» у травні 2014 року. Згодом він став основним опорним пунктом терористів у Лисичансько-Северодонецькій агломерації. Після звільнення Рубіжного та Северодонецька сили АТО з секторів «А» і «С» провели масштабну загальновійськову операцію в Лисичанську. Батальйонно-тактичні групи 24-ї і 95-ї бригад, долаючи опір противника вийшли на західні околиці міста. Тут силам АТО довелося подолати укріплені позиції з привареного до залізничних рейок потяга. З півночі наступали батальйонно-тактичні групи 51-ї бригади і частини Національної гвардії. Запеклі бої зав'язалися в щільній міській забудові Лисичанська. Базу ватажка терористів Мозгового на скляному заводі сили АТО взяли штурмом. Усього на зачистку Лисичанська було витрачено кілька днів. 24 липня у місті нарешті запанував мир.

30 липня 2014 року**Авдіївка****Сили АТО, залучені до визволення:**

Сектор "Б"

У липні 2014 року сили АТО вже вели бої у передмістях Донецька. 28 липня в першій половині дня відбулася нарада, після якої механізовані частини 93-ї бригади висунулися у напрямку Авдіївки. Українські вояки обійшли позиції бойовиків та атакували ворога з боку об'їзної. Після зачистки блокпостів, сили АТО закріпилися поблизу місцевого торгівельно-розважального комплексу. Ввечері наступного дня, долаючи опір терористів, До Авдіївки зайшли бійці «Правого сектору». З боями вони дійшли до центру міста, зайняли виконком міської ради та управління міліції. 30 липня дня сили АТО провели зачистку, остаточно звільнивши від окупантів Авдіївку. У визволеному місті українські військові виявили склади з боєприпасами і продовольством, а також катівню із жертвами терористів

1 серпня 2014 року

Красногорівка
Донецька область

Сили АТО, залучені до визволення:
20-й БТрО
3-й ОПСПП
ДУК "Правий сектор"
БОП НГУ "Донбас"

Сектор "Б"

Просуваючись у напрямі Донецька, сили АТО брали під контроль донецькі передмістя. Завдання визволити Красногорівку командування Сектору «Б» поклало на дніпропетровський 20-й батальйон територіальної оборони, посилений спецназівцями з 3-го полку, добровольцями «Донбасу» і «Правого сектору», а також кількома одиницями важкого озброєння та бронетехніки. 1 серпня 2014 року дві штурмові групи сил АТО обійшли Красногорівку з півночі та зайшли у місто з тилу. Атака українськими військами зі сходу стала абсолютною несподіванкою для бойовиків. Одна зі штурмових груп атакувала центральну частину міста з адмінбудівлями, в той час як інша прочісувала південну, промислову частину Авдіївки. Військовий спецназ діяв у північній частині міста. Нечисельна група 20-го БТрО вела сковуючі та відволікаючі дії на заході. Опорний пункт бойовиків в районі Собачої гірки був знищений мінометним вогнем. Оборона противника розвалилася майже відразу. Єдиним серйозним зіткненням став бій у районі міського військкомату. Силам АТО знадобився день для визволення Красногорівки.

1 серпня 2014 року

Мар'їнка
Донецька область

Сили АТО, залучені до визволення:
БПСМОП "Азов"
БПСМОП "Шахтарськ"
51-ша ОМБр

Сектор «Б»

Районний центр Мар'їнка безпосередньо примикає до східних околиць Донецька. Влітку 2014 року сили Сектору «Б» почали планомірно брати під контроль донецькі передмістя, створюючи плацдарми для подальшого наступу. Вранці 4 серпня батальйони «Азов» та «Шахтарськ» отримали наказ вибити ворога з Мар'їнки. Добровольців підтримала бронетехнікою 51-ша механізована бригада. Сили АТО спробували розсікти укріплений район бойовиків на дві частини, однак зіштовхнулися із запеклим опором. Не з першої спроби, але центральні позиції терористів вдалося взяти. Після того українські бійці почали зачистку Мар'їнки у східному та західному напрямках. Розуміючи, що місто не втримати, бойовики «ДНР» розпочали обстріл Мар'їнки з мінометів, гранатометів, гаубиць та установок «Град». Тим не менше, сили АТО виконали поставлене завдання і повернули в Мар'їнку мир і законну владу.

Звільнення міст у спогадах

Олександр Бенедик, командир відділення кулеметників роти спеціального призначення «Ягуар», про входження українських сил у Лиман:

“Ми рухались разом із десантниками 95-ої окремої аеромобільної бригади ЗСУ та з бійцями “Омеги” в три колони на БТРах-80 з розривом в годину. Старші машин були десантники. Було прийнято рішення висуватися трьома колонами, щоб не тягнути більше техніки та бути мобільними, зайти в Червоний Лиман та звільнити його.

Рухалися з населеного пункту Довгеньке під Ізюмом, оскільки там знаходився штаб АТО, це в 10 кілометрах від Слов’янська. По трасі Ізюм – Слов’янськ, не доїжджаючи до Слов’янська, стався обстріл. Тоді був перший поранений нацгвардієць Василь Стогній, стрілець взводу спеціального призначення.

Колона зупинилася і ми почали відстрілюватися. Перестрілка тривала близько 40 хвилин. Потім поступила команда не вплутуватися в довготривалий бій і рухатися далі. Василя ми відправили в лікарню назад до Ізюму, а самі поїхали далі на Лиман.

<...> Стосовно зачистки вулиць в Красному Лимані – окрема історія. Прикриваючись технікою, ми пішим порядком та малими групами ходили по вуличках та будинках. Людей на вулицях було небагато, і кожного ми перевіряли – це були місцеві жителі. Дивлячись в їхні очі, я побачив здивованість, чи то від нашої появи, чи то від звільнення та зачистки міста. Але знаю, зараз ці люди нам вдячні, що ми повернули наші землі”.

«Байда», батальйон «Азов», про український Маріуполь:

“...Пам’ятаю перший вибух – ВОГ із підствольника, який вибухнув просто під ногами нашого бійця...Його тяжко поранило. Ми тоді тільки вивантажувалися з КамАЗів”.

Незважаючи на важкий початок, місто, на щастя, взяли фактично без втрат. “Двохсотих” не було взагалі. Були поранені, зокрема один важкий. Було відчуття тріумфу, оскільки ми ні на кого, крім себе, особливо не розраховували.

<...> На своєму полігоні в Бердянську ми приблизно відтворили перехрестя міста, приблизно відбудували барикади, щодо яких мали розвіддані. І почали відпрацьовувати рефлексорні моменти: як ходити, як кидати гранати, як захоплювати... Тоді ми були фактично дилетантами. Готувалися суто до цієї операції.

Після штурму та зачистки укріпрайону й прилеглих до нього кварталів на вулиці Італійській бійці почали вантажитися в машини, щоб вирушити далі, в аеропорт міста. <...> І тоді на балконах стали з’являтися перші жовто-блакитні прапори. Вже тоді Маріуполь здивував нас своєю проукраїнською позицією, хоча й не так сильно, як здивував кількома місяцями пізніше, у вересні. Тоді нас у місті було зовсім небагато. Лише ми й трохи бійців Нацгвардії – смішно для оборони! Але місцеві мешканці почали влаштовувати проукраїнські мітинги, масово зголошувалися вступити до батальйону, підключилися до волонтерської роботи зі зміцнення оборони міста... Людей на наші заклики відізналося просто море! Тоді мешканці фактично власними руками створили лінію оборони”.

Вікторія Дворецька, «Дика», батальйон «Айдар» (із книги «Дівчата зрізають коси»), про бої за Щастя:

«Коли взяли Щастя, за ним був іще один пост і далі гольфклуб. Оскільки ми були в групі розвідки, нас послали туди, бо була інформація, що нас будуть вибивати зі Щастя. Наше завдання було дістатися туди, вчасно помітити і попередити. <...> Нас було п'ятеро, і ми потрапили в засідку. В той день мене поранили. Осколки були в коліні, боці, дуже сильні контузії. Бій був у підвалі, і дуже багато гранат. І ми, всі п'ятеро, вижили. Після того я не вірю в смертоносність гранат. Тоді й спецназ не міг повірити – як?!

Ми відстрілювались. Я тоді й сама вперше у житті кидала гранату. <...>

А коли кидаєш через стінку, вони тебе вже за руку можуть ухопити разом з тією гранатою... Я не приховую – стрьомно було. Дуже стрьомно. <...> Бо нас було п'ятеро, а їх, як ми потім дізналися, близько 60.

Допомогло те, що почали наші «відпрацьовувати» по цьому будинку. Ми були у підвалі, а зверху гатила артилерія. Акустика була шикарна тоді... Ми коли вже надумали виходити... Зв'язку немає, всі вже майже без тям, двоє було сильніше поранили... Ми розуміли – ще трохи, і будемо непритомні, й уже точно не вийдемо. Ми взяли один одного за пояс у повній темряві... Кругом руїни... Виходимо, нас зустрічає група з 8-го полку спецназу – добре, що не пристрелили, поки ми виходили. Вони нас і вивезли».

Андріана Сусак, батальйон «Айдар» (із книги «Дівчата зрізають коси»), про входження українських сил в Щастя:

«Спершу, коли ми прийшли в Щастя, до нас негативно ставились, майже ненавиділи. А потім, навпаки, зрозуміли, що ми – свої, й кардинально змінили до нас ставлення. Особливо діти – вони бігали і кричали нам: «Слава Україні!» Коли заходили і були зачистки, пам'ятаю, виходили люди, виносили нам молоко і воду, часом тишком-нишком передавали і говорили: «Ми з вами». Багато було україномовного населення. Старші жінки в Райгородці махали руками, кричали нам – і сльози по щоках. Так раділи, так зустрічали...

Микола, управління Державної служби з надзвичайних ситуацій (із книги «Усна історія російсько-української війни (2014-2015 роки. Випуск 1)»), про звільненій Слов'янськ:

«5-го був звільнений Слов'янськ і створена робоча група: переважно дніпропетровські й місцеві донецькі для відновлення інфраструктури міста. <...>

Були й міни, і боєприпаси валялись, було дуже багато розтяжок. Скрізь, не тільки в дитячих садочках. І в підвалах, і в житлових будинках, і в школах, навколо блокпостів – повсюди. Навіть страшно було піднімати конструкції. Починаєш піднімати – оп, щось невідоме блиснуло. Викликаємо саперів, вони дивляться – так, дійсно стоять розтяжки, заміновано. <...>

З усієї України привозили генератори, з кожної області... Ми спочатку лікарні підключали, адміністрацію – щоб штаб там зробити. Підключали і працювало все від наших генераторів. Потім, поступово почала налагоджуватися електроенергія... 1 серпня пішов перший тролейбус – маршрут номер два.

<...> Розвісили багато прапорів України, символики української. Її закупувала місцева влада, а потім роздавали. І на машини, і великі прапори, і середні... Оголосили в інтернеті. Люди самі приходили, брали, їх там ніхто не продавав».

Людмила Калініна, «Строїтель», 46-й штурмовий батальйон ЗСУ «Донбас», про ситуацію у звільненому Слов'янську:

«У перших числах липня ми поїхали в район щойно звільненого Слов'янська. Там буквально доба пройшла після звільнення, скрізь міни ще були, в «зеленку» було страшно ходити, щоб не підірватися. В туалет і то не можна було нормально сходити – хлопці ставали колом спиною до нас, і нам доводилось просто на асфальт справляти... Що вразило у Слов'янську – тиша. Побита техніка, зірвані дроти, будинки розбиті, й людей немає. Їдеш – і холодок по спині».

Майор Андрій Ткачук, начальник штабу – перший заступник командира парашутно-десантного батальйону 25-ї окремої повітряно-десантної бригади, про бої за Краматорськ:

«Бій почався близько 23-ї ночі і тривав протягом двох годин. У 25-й бригаді двоє десантників загинуло, четверо отримали поранення. У запорожців був один поранений. Спочатку по нас відпрацювали з міномету. Першим на блокпост вийшов ворожий танк Т-64. З нього відразу відкрили вогонь по блокпосту. Після цього наш шлагбаум розбиває перша БМП-2. В неї поцілюють гранатою. Але вона продовжує вести вогонь. Броня починає горіти. Слідом за нею з'являється друга БМП-2 з піхотою і ворожа БМД-2. Зав'язався бій. Важливо було не допустити прориву ворога у напрямку Краматорська.

На враження противника застосовувалися всі види озброєння, які були в нашому арсеналі. Перехресним і прицільним вогнем ми намагалися створити так званий вогневий мішок, щоб утримати й не випустити противника. Навкруги все зривалося і горіло. Танк противника був зупинений мінним шлагбаумом і знищений перехресним вогнем з ручних протитанкових гранатометів з трьох позицій за підтримки вогнем з озброєння БМД-2. Одна БМП-2, наїхавши на мінний шлагбаум, також підірвалася. Та й вогнем з гранатометів її поливали. Гусениці ворожого БМД-2 були заблоковані, вона втратила управління і була знищена вогнем стрілецької зброї і ручних протитанкових гранатометів. Друга БМП-2 була знищена вогнем гранатометів і БМД-2, по ній вели вогонь, доки вона не загорілася повністю».

Володимир, батальйон «Донбас», полк «Азов» (із книги «Усна історія російсько-української війни (2014-2018 роки. Випуск 4)»), про те, як українські сили зайшли в Бахмут (тоді – Артемівськ):

«Перша ніч у Артемівську, коли ми тільки заїхали, були в «общезитії» педучилища. ... Щойно розмістилися, до нас у вікно залетів «джміль» – установочка по принципу гранатомета. Тільки там термозаряд іде. Коли ця штука потрапляє до закритого приміщення, вона «випалює», здається, квадратів 80, ... не сховаєшся від неї. На відкритій місцевості це 40 квадратів. Попали тоді по підвіконню.

У нас була така тактика оборони. Коли ввечері ми були на тій же самій базі, у нас були секрети [засідки], кулеметні позиції. Але якось все було досить так по-дурному. Бо машина звичайна, гражданська, проїжджала, це під ранок завжди відбувалося. Звідти вискакували люди, обстрілювали гранатометом і їхали».

Андрій Потурайко, відділ карного розшуку Луганського міського управління ГУМВС України в Луганській області, про звільнення Рубіжного:

«У місто ми заходили у складі зведеного загону батальйонів, в який входили «Айдар», «Чернігів», «Луганськ-1», практично відразу за ЗСУ. Нашим завданням було встановити законну українську владу в Рубіжному і зайняти ключові адміністративні будівлі, такі як міський відділ міліції, виконком та інші. В першу чергу ми визволителі взяли під контроль міський відділ міліції.

... Із собою у нас було три українські прапори – один у мене, один на «броні» і один у Тараса Симоненка, який на даний момент займає посаду заступника начальника міліції – начальник кримінальної міліції Рубіжанського МВ ГУМВС України в Луганській області. Ці прапори ми носили під бронезилями і для нас вони були як обереги. Один ми відразу підняли над міськвідділом міліції, як тільки зайняли будівлю. Я знайшов древко, одягнув на нього прапор, заліз на дах і виправив те, що так напружувало мій зір – відсутність державного прапора над будівлею міського відділу міліції».

Петро Гасай, підполковник, військовий журналіст, про звільнення Торецька (тоді – Дзержинська):

«Ми під'їхали до міста близько шостої ранку. Хлопці розосередилися й почали квартал за кварталом підступати до міськкадміністрації, де, за даними розвідки, містився штаб сепаратистів. Дорогою зустрічалися місцеві мешканці, поодинокі автомобілі. Два не відреагували на команду зупинитися, тож ми стріляли по колесах. Як виявилось, не дарма. Це були озброєні сепаратисти. За кількасот метрів до адміністрації нашу групу було виявлено, і сепаратисти відкрили вогонь із сусідніх будинків. Ми дали відповідь, швиденько зачистили їх, кількох взяли в полон і миттєво захопили міськкадміністрацію. Від моменту, коли заїхали в місто, до її захоплення минуло не більш як 20 хвилин. Діяв штурмовий загін Сил спеціальних операцій. Хлопці справді аси. Злагожденість повна...

<...> Зайняли вогневі позиції, виставили прикриття і почали перевіряти саме приміщення на наявність сепаратистів та вибухових предметів. Поверх за поверхом, кімната за кімнатою. Щойно вилізли на дах піднімати стяг – кулеметник підійшов до флагштока, щоб зняти деенерівський, і по ньому з багатоповерхівки навпроти відкрили снайперський, а потім кулеметний вогонь. Ми зайняли позиції на поверхах і на виходах, а сепари стали стягувати резерви й стріляти. Їм на підкріплення під'їхала бронетехніка: БТР-70, БМД і два танки. Нас оточили й почали по нас працювати.

Ми чекали підкріплення. Але сепари також не сиділи склавши руки: перекривали дорогу, влаштовували засідки, заблокували залізничний переїзд. Поки його зачистили, час ішов. Так ми вистояли вісім годин. Нас було 30 проти їхнього угруповання із понад 150 осіб із бронетехнікою. За цей час поміж наших було лише три неважких «трьохсотих» і жодного «двохсотого». Завдання штабу

захопити адмінбудівлю, втримати її і звільнити заручників виконали без втрат. Ще й підбили БТР і один танк. Коли підійшло підкріплення, сепари зрозуміли, що їм вже закривають тили і, якщо візьмуть у кільце, ми також вдаримо. Вони кинули техніку і втекли в Горлівку. Фактично це вже був повноцінний наступ. З цього й почалося».

«Хаскі», батальйон «Чернігів», про звільнення Сєверодонецька:

«...Ще вчора ми заходили в Рубіжне, а сьогодні вже в Сєверодонецьк. Заходили вже, в принципі, без бою. Сепаратисти вночі пішли з міста. Особливих боїв не було, там пару пострілів... Найбільший бій, який був, і найважчий - це був на в'їзді в Сєверодонецьк, на розвилці, на мосту. Його підірвали повністю. Потім невелика наша група людей разом із есбеушниками і вояками увійшла до Сєверодонецька, а особисто я поїхав з хлопцями до Лисичанська».

Богдан Макаров, командир танкового екіпажу 51-ї ОМБр, про звільнення Лисичансько-Сєверодонецької агломерації:

«Всередині липня ми виїхали на Рубіжне, а потім на Воеводівку, що поблизу Сєверодонецька. На блокпосту зайняли оборону. Простояли два чи три дні, окопалися, техніку сховали. Там ми стояли в 700 метрах від блокпосту ворога.

<...> Дуже страшно було, коли ми отримали наказ іти вперед.

<...> Ми вийшли виконувати наказ о п'ятій ранку 19 чи 20 липня. Зв'язку з командиром не було, тому працювали із закритими очима. Гаубиці на блокпосту не було, під мостом стояла ворожа БМП-2. Вона явно була не робоча. Життя там не було ніякого. Броню ми знищили про всяк випадок і почали знищувати дзоти. Людей я там взагалі не бачив. Пізніше сказали, що коли ми почали рух, вони відійшли. Хоча я добре знаю, що напередодні по нас стріляли саме з того боку.

Відходячи, ворог підірвав міст. Відпрацювавши з дороги, я виїхав на залізничну колію, яку ворог раніше підірвав, готуючи відхід своїх військ та роблячи перешкоди. Перед нами стояв один вагон. Розуміючи, що колії можуть бути ще замінованими, під'їхали до нього впритул і почали пхати його, щоб він зірвався першим. І вибух таки пролунав. Вагон упав на бік.

Там я вистріляв до десяти танкових снарядів. Знищував усе, що могло нам загрожувати. Під'їхала БМП з кулеметом 30-го калібру. На блокпосту висів прапор так званої Новоросії. По ньому дали декілька черг з кулемета. Коли пішла піхота, я почав пересування по залізничній колії. Піхотинці зачистили, все перевірили. Військ там не було. Підійшла Нацгвардія, зайняла оборону. А ми чекали, куди далі висуватися. Через лічені години ми отримали команду здійснити пересування в напрямку самого Сєверодонецька, до Лисичанська».

Володимир, батальйон «Донбас», полк «Азов» (із книги «Усна історія російсько-української війни (2014-2018 роки. Випуск 4)», про штурм Попасної:

«Третій штурм у нас був вдалим, бо працювали уже із артилерією нашою з ЗСУ. <...> Коригував вогонь артилерії ЗСУ командир нашого підрозділу першої штурмової роти – позивний «Тур». Коригування проходило в такому режимі. Хлопці по мобільному: «Хлопці, 50 метрів ліворуч, 10 метрів праворуч». Артилерія відпрацювала по блокпостах і ми почали заходити в Попасну. Там дуже

швидко. Вони оборону не намагалися тримати, всі тікали із міста. Деякі не встигли, в окопах залишилися.

У Попасній, коли ми вже проводили зачистку міста, дуже багато людей із підвалів підставали. Вони там сиділи між другим невдалим штурмом і третім. Десь тиждень працювала артилерія: як наша по їхній стороні, так і їхня...».

Святослав-Андрій, батальйон «Донбас» (із книги «Усна історія російсько-української війни (2014-2018 роки. Випуск 4)»), про штурм Лисичанська:

«Брали Лисичанськ 24 липня. Я все життя буду шкодувати, що можна ж було камеру на каску прикрутити, зняти. Будь-який Голівуд просто відпочиває, таке було!

<...> Ми заходили двічі. Перший раз невдало. Тоді нормально йшло, а потім мусили відступати. Прийшов наказ, тому що снайпери пішли працювати... А другий раз уже набагато все легше було.

<...> Тут був їхній шкірно-венерологічний диспансер. На цьому перехресті такий «абзац» почався... Я лежав тут, на перехресті, стовп бетонний, і там ложбинка зручна для стрільби. Тут «Іван Іванич» просто висовував автомат і шмаляв, ну просто. «Іван Іванич» – позивний, або «Сівером» його часто називали... У нас взвод тоді у цій операції, ніхто у нас не загинув, і поранень навіть не було...

– Із чого вас били? Стрілкова зброя в основному?

– І гранатомети. І потім ... танк тут зупинився, якраз на перехресті, і крупнокаліберний кулемет на танку почав строчити... Потім я узнав, що на даху центру зайнятості ... снайпер сидить. Почали гамселити по ньому... А тут «бабах». ...Стіна аж вивалилася, метрів 5 в діаметрі».

Тетяна, мешканка Лисичанська, про входження українських військових у місто:

«Я не знаю, що я відчула. Божевільний стан. Незрозумілий і незрівняний ні з чим. Я вийшла на вулицю - там перші машини – бобіки, автобуси, всі брудні, в пилюці, прапори висять українські. Я почала кричати, махати, плакати. Ми йшли пішки, кому могли – повідомляли дорогою. Вже стояли вояки, їм вручали хліб-сіль. Вони стоять замучені, перелякані. Але у них не було розслабленості, вони стояли в стійці, намагалися швидше виїхати. Весь мітинг зайняв хвилин 15. Я пам'ятаю – бабусі-дідусі прибігли, хто сигарети пхав бійцям, хто гроші, хто шоколадку. Вони відмовлялися».

Олена Білозерська, ДУК «Правий сектор»/Українська добровольча армія, про штурм Авдіївки:

«...Далі Авдіївка була. Липень 2014 року. Заїжджали з поля, а вони в багатоповерхівках були, з автоматів-кулеметів наші машинки розстрілювали. Ми повискакували з машин і всі в «зеленку». Коли вже зайшли у місто, мені наказали зайняти позицію в кущі, щоб прикрити бійців, які заходили у вулицю. Я й не подумала навіть, що в кущику тебе не видно тим, хто спереду, а от тим, хто зверху, чудово видно. Ще не зорієнтувалася, куди стріляти, а вони вже почали прицільно по мені працювати. Вилізла з куща, засмучена дуже, що завдання

провалила. А мені руку потисли, бо поки я вовтузилась у тому кущі, а сепари намагалися мене пристрелити, два десятки хлопців зайшли до них поближче».

Віктор Покуса, полковник, начальник штабу 20-го окремого мотопіхотного батальйону 93-ї механізованої бригади, про штурм Красногорівки:

«Замисел наступу передбачав здійснення глибокого обхідного маневру з північного сходу і атаки міста з найменш очікуваного ворогом напрямку - зі східного, з тилу. Безпосередньо на штурм міста спрямовувалась стрілецька рота, як єдиний на той час підрозділ батальйону, що мав хоч якийсь бойовий досвід у вигляді того сумбурного бою в Маріуполі ще на початку травня. Рота утворювала дві штурмові групи, кожна з яких посилювалась танком і групою 20 «донбасівців» і «правосеків». Перша штурмова група під керівництвом заступника командира батальйону «Дайвера» атакувала центральну частину міста, друга штурмова група під керівництвом командира роти «Жетона» – південну – промислову зону. Північну околицю прочісувала розвідувальна група 3-го полку спеціального призначення, що діяла в наших інтересах.

<...> Артилерія 51-ї ОМБр, з якою була налагоджена взаємодія, здійснювала артилерійський наліт на нечисленні відомі об'єкти оборони противника, зокрема великий блокпост на залізничному переїзді на південній околиці Красногорівки.

<...> З початком висування штурмових груп на визначені рубежі розпочала вогонь підтримуюча артилерія 51-ї бригади, розвідувальна група батальйону приступила до відволікаючих дій на західній околиці міста. Артилерія цього разу вела вогонь досить влучно, накрила південний блокпост противника, де спалахнула сильна пожежа. <...> Штурмові групи, здійснивши обхідний маневр, були виведені в тил противнику і вийшли на рубіж спішування. Далі атака розвивалася пішим порядком... Організована оборона противника в Красногорівці розвалилася відразу. Опір противника був фрагментований і епізодичний».

«Байда», батальйон «Азов», про звільнення Мар'їнки:

«Тоді ми приїхали до Оленівки, де зустрілись із 51-ю механізованою бригадою. У них був комбат із позивним «Фазан» – дуже крутий дядько! Звільнення Мар'їнки тоді зайняло весь світловий день. Бої точились і в темряві: уже майже вночі ми потрапили в засідку в передмісті Донецька.

Для нас це були супербої. Ми, звісно, вже мали якийсь досвід, підготовку... Але на той момент це була всім операціям операція. Взяли ми Мар'їнку, відверто кажучи, завдяки характерові та ентузіазму. Планування дій, безперечно, було. І, коли «Фазан» із Андрієм Білецьким стояли й дивилися на мапу, все мало чіткий вигляд. Утім, під час боїв зчинився страшний хаос у радіоефірі, була погана координація... Але ми все-таки дійшли до межі Донецька, зайняли блокпост. Наступного дня 51-ша бригада вже виставила там власні блокпости. На жаль, у нас був перший «двохсотий» – «Балаган»...»

Згадаймо Героїв

1. **Солдат Юрій Власенко**, 1985 року народження, 1-й аеромобільно-десантний батальйон 79-ї окремої аеромобільної бригади, Миколаїв. Уродженець

Кропивницького, Юрій проходив строкову службу в десантних військах у Миколаєві. З початком російсько-української війни пішов до війська добровольцем, потрапив у 79-ту аеромобільну бригаду. Брав участь у боях за Лиман. 3 червня бойовики атакували колону десантників, серед яких був Юрій Власенко. Одним із перших він вступив у бій і був смертельно поранений. Посмертно нагороджений орденом “За мужність” III ступеня, а в Кропивницькому вулицю з “3-ї П'ятирічки” перейменовано на його честь.

2. **Рядовий Родіон Добродомов**, 1984 року народження, полк “Азов”. Уродженець Києва. Під час Революції Гідності був її активним учасником у складі “Автомайдану”. З початком війни добровольцем пішов у полк “Азов”. 9 травня проросійські бойовики з групи “Мангуста” напали на міське управління МВС у Маріуполі, де заблокували на 3-му поверсі групу військовослужбовців та місцевих міліціонерів. Щоб врятувати їх, група нацгвардійців, військових та «азовців» розчистили прохід до управління МВС для спецпризначенців із «Омеги», які зачистили будівлю. Родіон Добродомов загинув у цьому бою, коли бійці “Азову” заходили в будівлю управління. Того ж дня полягли також: начальник ДАІ Маріуполя Віктор Саєнко, інспектор патрульної служби Михайло Єрмоленко, заступник командира 20-го батальйону територіальної оборони «Дніпропетровськ» Сергій Демиденко, кулеметник батальйону «Дніпро» Олег Ейсмант і боєць Нацгвардії Богдан Шлемкевич.

Родіон Добродомов посмертно нагороджений орденом «За мужність» III ступеня. 8 травня 2015 року в Маріуполі на вулиці Георгіївській відкрито меморіальну дошку на честь міліціонерів і військовослужбовців, які загинули під час захисту Маріупольського міського управління міліції.

3. **Полковник Костянтин Могилко**, 1978 року народження, ескадрилья «Блакитна стежа» 15-ї окремої бригади транспортної авіації Повітряних сил ЗСУ. Уродженець Вінниці, кадровий військовий. 6 червня 2014 року літак-фоторозвідник Ан-30Б полковника Могилка з екіпажем із 8 осіб здійснював спостережний політ над Слов'янськом. На висоті 4050 метрів їх підбила ракета з ПЗРК російських терористів, яка влучила у правий двигун. Ан почав горіти, втрачати висоту і падати на житлові квартали міста. Костянтин Могилко віддав наказ покинути літак, а сам лишився у кабіні й скерував літальний апарат за межі міста. Він упав за селом Пришиб Слов'янського району. Крім Костянтина Могилка, у збитому літаку загинули також оператор фотозйомки Сергій Камінський, радист Володимир Момот, бортмеханік Олексій Потапенко і борттехнік Павло Дришлюк. Молоді офіцери Кирило Крамарев, Василь Полажинець і підполковник Сергій Ніколаєв зуміли врятуватися завдяки парашутам.

Указом Президента від 20 червня 2014 року Костянтину Могилку посмертно присвоєно звання Герой України з удостоєнням ордена «Золота Зірка».

2014 року фото Героя з'явилося на конвертах «Укрпошти» у серії «Героям Слава!», а 2015-го ім'я Костянтина Могилка присвоєно літаку Ан-30Б (бортовий номер 86). Наступного ж року площа на проспекті Космонавтів у Вінниці

отримала його ім'я, а у Пришибі на Донеччині відкрили меморіал «Скорботний янгол» на честь загиблих над Слов'янськом льотчиків.

4. **Старший лейтенант Григорій Терехов**, 1960 року народження, 34-й окремий мотопіхотний батальйон. Уродженець Полтавщини, з початком війни пішов добровольцем до війська і розпочав службу в 34-й ОМПБ на посаді заступника командира з виховної роботи. 21 липня під час обстрілу блокпосту № 3402, Григорій Терехов отримав чотири кульових поранення в живіт, захищаючи вже звільнену Костянтинівку. Помер того ж дня в Костянтинівській районній лікарні від отриманих поранень.

Указом Президента від 4 червня 2015 року посмертно нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня.

5. **Генерал-майор Олександр Радієвський**, 1970 року народження. Командир 21-ї окремої криворізької бригади охорони громадського порядку Національної гвардії України, уродженець Кривого Рогу.

Під час спецоперацій зі звільнення Миколаївки, Семенівки та Слов'янська особисто керував діями бійців зі знищення блокпостів російських бойовиків. Загинув у бою під час звільнення Лисичанська 23 липня 2014 року. В той день він разом зі своїми бійцями потрапив у засідку на мосту. У цьому ж бою разом із командиром загинули полковник Павло Сніцар та солдат Ігор Коцяр.

15 липня 2014 року Указом Президента нагороджений орденом «За мужність» III ступеня. У Дніпрі та Кривому Розі на його честь перейменували вулиці.

6. **Солдат Роман Власюк**, 1989 року народження, уродженець Житомирщини, 51 окрема механізована бригада. Роман загинув 1 серпня під час боїв за звільнення Красногорівки. Смерть наступила від розриву ворожого снаряда, який влучив у бронетранспортер Романа Власюка. У жовтні 2015 року в рідному селі загиблого юнака, в Городищі, відкрили пам'ятник Роману Власюку та Михайлу Рибаку. Указом Президента України 4 червня 2015 року нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

7. **Андрій Грек «Балаган»**, батальйон «Азов», 1987 року народження. Андрій був етнічним росіянином, але напередодні Революції Гідності переїхав в Україну з політичних переконань і через переслідування після участі в опозиційних акціях. Під час проросійських виступів у Миколаєві, де він жив кілька років, брав активну участь у відсічі сепаратистським маргінальним угрупованням. Від початку війни Андрій добровольцем пішов у «Азов». Брав участь у звільненні Маріуполя та кількох інших боях. 4 серпня разом із побратимами штурмував Мар'їнку. Загін Балагана рухався за БМП, коли серед них спрацював радіокерований фугас. Було поранено семеро бійців, серед яких і Андрій. Він отримав надто тяжкі поранення. Попри надану першу медичну допомогу, Андрій помер у машині, якою його вивозили до шпиталю. Андрія Балагана поховали у вже рідному для нього Миколаєві та назвали одну з вулиць міста його ім'ям.

8. Генерал-майор Сергій Кривонос, 1970 року народження, під час боїв за Краматорськ – командир 8-го полку спеціального призначення, Хмельницький. Уродженець Кременчука Полтавської області, Сергій Кривонос усе життя присвятив війську. Влітку 2014 року командував захистом від бойовиків Гірка аеродрому колишнього 636-го винищувального авіаційного полку ПВО СРСР в Краматорську. В повній блокаді група Кривоноса обороняла військовий аеропорт 47 діб без втрат серед особового складу – лише один поранений і троє контужених військовослужбовців. Оборона аеропорту стала ключовим чинником для звільнення міста 5 липня.

9. Полковник Володимир Чоботок, командир 1282-го центру забезпечення бронетанковим озброєнням і технікою в Бахмуті. В ньому і ще кількох базах навколо Бахмута було зосереджено велику кількість стрілецької зброї та бронетехніки. Від 24 квітня близько сотні терористів п'ять разів атакували арсенали, застосовуючи танки і міномети. Однак усі спроби захопити об'єкт виявились марними. Це була перша збройна відсіч терористам у регіоні. До цього адміністративні будівлі здавали доволі легко.

7 червня терористи заблокували автомобіль полковника Чоботка і розстріляли його разом з усіма пасажирами. Чоботок був важко поранений, але відстрілювався і встиг викликати підкріплення. Його захопили в полон, але бійці Чоботка встигли приїхати, вбили трьох бойовиків, відбили командира і доставили його в медичний пункт лікарні. Згодом його перевезли в лікарню Бахмута для операції. Терористи спробували забрати Чоботка з лікарні, але танкісти з боєм евакуювали полковника на вертолітний майданчик, звідки доставили в Харків. Досі лікується від отриманих тоді поранень. 2 серпня 2014 року полковника Володимира Чоботка нагородили орденом Богдана Хмельницького III ступеня.

10. Підполковник міліції Антон Потурайко, 1979 року народження, уродженець Алчевська, старший оперуповноважений відділу карного розшуку Луганського міського управління ГУМВС України в Луганській області. Учасник звільнення Рубіжного, де воював у складі зведеного загону міліції та армійців. Спочатку вони взяли під контроль міський відділ міліції, де встановили український прапор. Потім провели оперативні заходи з розшуку та затримання бойовиків “ЛНР”, які лишились у місті. Одразу затримали трьох із них.

11. Капітан 1-го рангу ВМС України Едуард Шевченко, 1977 року народження. Від початку війни був командиром загону 73-го морського центру спеціальних операцій.

Зранку 21 липня його загін із 33 бійців без бою проник у Торецьк повз блокпости сепаратистів, захопив міськраду та підняв над нею український прапор. Звісно, бойовики кинулися на штурм приміщення. Група спецназівців Шевченка понад 7 годин стримувала наступ більш ніж 200 бойовиків з 2 танками і БМП, поки підійшли основні сили української армії. Це й вирішило справу захоплення міста Збройними Силами України. Нагла операція пройшла без втрат, троє військовослужбовців отримали поранення, деякі бійці – контузії.

Капітан 1-го рангу Едуард Шевченко брав участь також у боях за Слов'янськ, Краматорськ, Сіверськ, Ямпіль, Дебальцеве та багато інших. Лицар ордена Богдана Хмельницького та повний кавалер ордена «За мужність».

12. **Сержант Богдан Макаров**, 1992 року народження, командир танку в 51 ОМБр, уродженець Волині. Брав участь у боях за звільнення Сєверодонецька та Лисичанська. 23 липня з околиці Сєверодонецька група з танка сержанта Богдана Макарова, одного БМР, БТР та 30 бійців почала заходити в Лисичанськ. БМП пошкодив мінометний обстріл бойовиків, але танкісти не знали цього і дезорієнтовані продовжили рух. Танк відірвався від решти групи майже на кілометр. Зав'язався міський бій, екіпаж танка Макарова знищив БРДМ терористів та п'ятьох бойовиків. Незабаром ліквідували й 4 мінометні розрахунки та кілька десятків бойовиків. Невдовзі танкісти відступили і повернулися до підбитого БМП, де був важкопоранений Богдан Макаров. Після операції та складної реабілітації, на початку жовтня Богдан Макаров одружився з нареченою Емілією в Луцькому військовому госпіталі.

21 жовтня 2014 року нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

13. **Солдат Віктор Бойко**, 1991 року народження, уродженець Вінниччини. Служив артилерійським розвідником. Саме завдяки вмiлим діям української артилерії бійцям «Донбасу» вдалося взяти Попасну.

Передовий спостережний пункт зайняв позиції на блокпосту перед містом. Обслуга рухомого розвідувального пункту ПРП-4 «Нард» (старший лейтенант Костянтин Чурсін, старший прапорщик Володимир Мельник, старший солдат Михайло Шмідт та старший солдат Віктор Бойко) знищили всі укріплення терористів навколо Попасної, крім вогневих точок у житлових будинках. Саме через ці позиції 17 липня наступ бійців «Донбасу» зупинився. Щоб витягнути їх з-під перехресного вогню і не обстрілювати артилерією житлові будинки, де ховались бойовики, артилеристи на ПРП-4 вирушили на підмогу піхоті. Внаслідок того, що в кришку відкритого люка бойової машини влучила бронебійно-розривна куля, Віктора Бойка було тяжко поранено. Він втратив ліву руку, отримав осколкові поранення правої руки, але продовжував вести вогонь. Вибуховою хвилею викинуло також старшого лейтенанта Костянтина Чурсіна. Але попри контузію він наздогнав машину і надав першу медичну допомогу пораненому Віктору Бойку. Артилеристи евакуювали поранених із зони обстрілу противника. В Бахмуті Віктору ампутували ліву руку.

22 липня Попасна була взята.

Указом Президента України від 22 січня 2015 солдат Віктор Бойко нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

14. **Олена Білозерська**, 1979 року народження, снайперка Добровольчого українського Корпусу. Уродженка Києва, відома журналістка та фотокореспондент, учасниця Революції Гідності. Від початку війни стала добровольцем «Правого сектору» в якості снайпера. У складі 5-го батальйону ДУК «Правий Сектор» разом 93 ОМБр брала участь у звільненні Авдіївки 29-30 липня 2014 року.